

մէջ, օրինակ իմն Յովհ. ԺԹ. 20 « դադմատե-
րէն » (հմմտ. Ղուկ. ԻԳ. 38), կարելի է հե-
տեւանք հանել թէ սա աւելի ուշ թարգմանուած
ըլլայ, Յուստինանոսի ԶԻԴ դարուն լատին Գաղ-
մատեան Արեւելեան կայսրութեան կցելուն. բա-
ցատրութիւնս կրնայ վերաքննողի մ'ընծայուիլ:
Իրօք ալ վրացերէնի մէջ չի գտնուիր, մինչ Ա-
զաթանգեղոսի մէկ անցքին մէջ կայ, և ուր
Մէյյէ կը նկատէ վերջէն եղած յաւելուած մը
յոյն թարգմանութեան մէջ:

Հեղինակը կը վերջացնէ իր գիրքն ըսելով.

Հ. Բ. ԶՐԱՔԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՓՐՈՖ. ՇԱՐԼ ՏԵՏԵԱՆ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՄԷՋ

Բախտն ունեցանք տարուոյ Յունուար 24-ին
Ս. Ղազարու մէջ ողջունելու՝ Սորպոնի ակա-
նաւոր ուսուցչապետներէն՝ Փրոֆ. Շարլ Տե-
տեանը, որ ներկայիս յիշեալ համալսարանին
մէջ հասկանալի գրականութեան ամպիրոնի
դասախօսն է: Ան իտալիա կու գար՝ Ֆիրենցէ,
Փիզա և այլ քաղաքներու մէջ գրականութեան
նկատմամբ շահեկան բանախօսութիւններ կա-
տարելու, ֆրանսական ներկայացուցիչի պաշ-
տօնական հանգամանքով. արդէն հանդիպած
էր Զուիցերիա, ուր նոյնպէս մէկ քանի ճառա-
խօսութիւններ կատարեր էր:

Իտալիա գալուն՝ նուիրական պարտականու-
թիւն մը նկատեր էր նաեւ այցելել Ս. Ղազարը,
ընդառաջ երթալով Փարիզի մեր Միլիթարեան
Հայրերու ազնիւ առաջարկին:

Փրոֆ. Շ. Տէտեան, բնիկ Իզմիրցի է և
հպարտ կը զգայ ինքզինք իր հայկական ծա-
գումով: Ան արդարեւ հայութեան պարծանքնե-
րէն մէկն է Ֆրանսայի մէջ:

Համակրելի, ազնուական և ընտանի բնաւո-
րութեամբ՝ քիչ ժամանակուան մէջ ծանօթացաւ
Վանքի բոլոր Հայրերուն հետ: Հայրենասիրա-
կան ջերմ զգացումներով համբուրեց այն ձե-
ռագիր արծաթապատ աւետարանը (Աւետարան
ՃԱ. Թիւ 1706), ուր իր գերզատանին նա-
խահայրերը յիշատակարան մը արձանագրած են
շուրջ երեք դար առաջ:

« Առ այժմ թող բաւէ մեր փորձը հաստատելու
թէ Աւետարաններու ներկայ թարգմանութիւնը
պէտք է որ այլ եւս համարուի տեսակ մը
« ոչինչ » ծնունդ՝ հանճարեղ թարգմանչի մը,
այլ արդիւնք երկար և տքնաշան աշխատանքի,
որուն մեկնակէտը եղած պիտի ըլլայ Տատիա-
նոսի համաբարբառին թարգմանութիւնը. իսկ
հասնելիք կէտն էր իր ամբողջութեան մէջ այն-
քան ճշգրիտ և միանգամայն այնքան վսեմ թարգ-
մանութիւն մը, զոր կրցան անուանել « թարգ-
մանութիւններու թագուհին »:

Փրոֆ. Տէտեան հիացումով դիտեց վանքի
գրադարանը, ձեռագրատունը, հայկական նկար-
ները, հնախօսական հաւաքածոները, տպարանը:

Կէսօրէն վերջ, վանքի ընթերցասրահին մէջ,
(ուր տեղի կ'ունենան գիտական հաւաքոյթները)
Գերպ. Աբբահօր և բոլոր ՎՎ. Հայրերու, ինչ-
պէս նաեւ բարձրագոյն դասու աշակերտներու
ներկայութեան, Փրոֆ. Տէտեան խօսք առնե-
լով՝ նախ շնորհակալութեան և համակրանքի
ջերմ զգացումներով գրուած Մեծն Միլիթարի
և անոր յաջորդներու գործունէութիւնը, որուն
արդէն մօտէն ծանօթ էր. ներկայ այցելու-
թեամբ խորապէս տպաւորուած՝ հաճոյքով նկա-
տեց Ս. Ղազարը իբրեւ որբան հայ մշակոյթի:

Ինք, իբրեւ ներկայացուցիչ ֆրանս. պետու-
թեան, յիշեց նաեւ այն հոգեկան աղբսը որ
հայ և ֆրանս ժողովուրդներուն մէջ գոյացած
է խաչակիրներու օրերէն: Այդ աղբսը, ըսաւ
ան, այսօր ալ աւելի սերտ է, և գրաւականն է
ապագայ բարօրութեան:

Հուսկ ծայր տուաւ ընտանեկան խօսակցու-
թիւն մը, ուր զանազան հարցումներ ուղղուե-
ցան Յարգ. Փրոֆէսօրին, նկատմամբ Ֆրան-
սայի ներկայ գրական վիճակին և հոսանքնե-
րուն, Ֆրանսայի մէջ ծաղկող ու ծանօթ հայ
գրագէտներուն և գիտնականներուն՝ որոնք Ֆրան-
սերէն կը գրեն ու ֆրանսական բարձր շրջա-
նակներուն մէջ համբաւ ունին: Ատոնցմէ մին
է նաեւ Փրոֆ. Շարլի հարազատ եղբայրը՝ Քրիս-
տիան Տետեան, ծանօթ իր բազմաթիւ վէպե-
րով ու քերթողական արտադրութիւններով:

Համակրանքի ջերմ զգացումներով ու փոխա-
դարձ յաջողութեան անկեղծ մաղթանքներով

բաժնուեցանք մեր սիրելի հիւրէն, որուն հետ
թանկագին ժամեր անցուցինք:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՔԱՂԿԵՐՈՒՄԻ ԺՈՂՈՎԻՆ 1500-ԱՄԵԱԿԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Վենետիկի Պատրիարքութիւնը մեծ հանգէ-
սով Յունուար 20-27 շրջանին, ութօրեայ տօ-
նախմբութեամբ փառաւորեց Քաղկեդոնի Ս.
Ժողովին 1500-ամեայ յոբելեանը, որուն իր
սիրայօժար մասնակցութիւնը բերաւ Միլիթա-
րեան Միաբանութիւնը, ներկայացնելով հայ
ծէտն ու եկեղեցին:

Սրբազան արարողութիւններու և քարոզ-բա-
նախօսութիւններու վայր ընտրուած էր Ս. Զա-
քարիա եկեղեցին, ուր կը հանգչին մարմինները
Յովհ. Մկրտչի Հօր և Աղեքսանդրի Ս. Աթա-
նաս հայրապետին:

Եօրեայ աղօթքներով նախ ժողովուրդը պա-
տրաստական շրջան մը բոլորեց 17-19 Յու-
նուարին:

Յունուար 20-ին առաւօտ կատարուեցաւ յու-
նածէս պատարագ մը, իսկ երեկոյան՝ Վենե-
տիկի կղերանոցի եկեղեցական պատմութեան
ուսուցչներէն մին կատարեց առաջին բանա-
խօսութիւնը՝ բացատրելով Քաղկեդոնի ժողովին
պատմականը: Եկեղեցին լի էր հոծ բազմու-
թեամբ: Բանախօսութենէն վերջ իսկոյն տեղի
ունեցաւ հայածէս արարողութիւն մը. Ուխ-
տիս Գերպ. Աբբահայրը զգեստաւորուած, սար-
կաւագներով ու դպիրներով բարձրացաւ աւագ
խորան. հանդիսապէս երգուեցաւ « Ով հրաշալի
նախահարք » ԳԶ շարականը, ապա Ս. Հա-
ղորդութեան պաշտամունքը կատարուեցաւ, որ
փակուեցաւ աղաչական « Տէր ողորմեա » ու, ըստ
Կոմիտասեան եղանակին:

Այսպէս տեղի ունեցաւ բացումը յոբելինական
շրջանին, մասնակցութեամբ լատին, յոյն և
հայ եկեղեցիներու:

Յաջորդաբար ութ օր, ամէն առաւօտ պա-
տարագ մատուցուեցաւ Ս. Աթանասի խորանին
վրայ, յատուկ աղօթքներ կատարուեցան եկե-
ղեցիներու միութեան համար. իսկ երեկոյները
շարունակուեցան բանախօսութիւնները անուա-
նի ուսուցիչներու և մասնագէտներու կողմէ:
Գլխաւոր նիւթերն էին. « Յիսուս Քրիստոս՝

Աստուածաւարդ », « Յոյն եկեղեցոյն յեղա-
շրջումը՝ Քաղկեդոնի ժողովին ետք », « Քրիս-
տոսի դիմագիծը՝ Ռուս աստուածաբանութեան
մէջ » եւն, եւն...:

Վերջին օրը, Յունուար 27, վերապահուած
էր հայ եկեղեցոյ: Առաւօտեան տասին սկսաւ
հայածէս հանդիսաւոր պատարագը, զոր կը մա-
տուցանէր Ուխտիս Գերպ. Աբբահայրը՝ Գերպ.
Սրապիոն Վրդ. Ուլուհոնեան, առնթերակայու-
թեամբ բազմաթիւ սարկաւագներու: Երգեցո-
ղութիւնը կատարեց վանքի դպրաց խումբը:

Հակառակ անձրեւային եղանակին, եկեղեցին
լի էր հաւատացեալներով. ներկայ էին նաեւ
քաղաքիս հայ ընտանիքներէն շատեր:

Մեծղի տաճարին խորհրդաւոր կամարներուն
տակ այս առաջին անգամը չէր որ կը բարձրա-
նար հայ երգն ու աղօթքը, անձառ Գառին զո-
հաբերումով: Ընդհանրապէս ամէն տարի, Ս.
Աթանասի տօնին կը կրկնուի այդ. սակայն այս
անգամ շատ աւելի հանդիսաւոր և երկուղած:

Երեկոյեան տեղի ունեցաւ փակման արարու-
ղութիւնը, ի ներկայութեան Վենետիկի Ամե-
նապատիւ Պատրիարքին, Ուխտիս Ընդհ. Աբ-
բահօր և եկեղեցական բոլոր ներկայացուցիչ-
ներուն: Օրուան բանախօսն էր Վ. Հ. Եղիա
Վրդ. Փէլիկեան, Ընդհ. Ատենադպիր Միաբա-
նութեան, որ զեղեցիկ ու անսպախաք իտալե-
րէնով ներկայացուց « Հայ Եկեղեցին և Քաղ-
կեդոնի ժողովը » բնաբանին տակ, այն բոլոր
յարաբերութիւնները և աստուածաբանական
տուեալները որով երեւան կու գար հայ եկե-
ղեցոյ հարազատ վարդապետութիւնը, հակա-
ռակ բռնազբօսիկ և մոլար մեկնութիւններու:
Հուսկ զոհաբանական աղօթքներով և Ս. Ա-
թանասի նուիրական նշխարներուն խնկարկու-
թեամբ աւարտեցաւ արարողութիւնը:

Ուխտիս Ընդհ. Աբբահայրը և ներկայ Հայ-
րերը իսկոյն փութացին յայտնելու իրենց խորին
յարգանքն ու խնդակցութիւնը Վենետիկի Գեր-
երջանիկ Պատրիարքին, որ իր կողմէ անկեղ-
ծօրէն շնորհակալութիւն յայտնեց Միաբանու-
թեանս՝ այս անգին մասնակցութեան համար,
օրհնեց ու մաղթեց արդիւնաշատ գործունէու-
թիւն ի փառս Ազգին և Եկեղեցոյ:

Այստեղ հաճոյքով կու տանք ամփոփոյթը Հ.
Եղիա Վ. Փէլիկեանի հմտալից բանախօսու-
թեան:

Բանախօս Հայրը նախ ակնարկեց Պիոս ԺԲ.

Ս. Քահանայապետի շրջաբերականի մասին՝ որ այնքան տիեզերական արձագանք գտավ, ապա դրուական վերաբերման Ամենապատիվ Պատրիարքը՝ որ ութօրեայ հանդիսաւոր տօնախմբութիւն սարքած էր Քաղկեդոնի Ս. Ժողովի 1500-ամեակին և ազնուօրէն հրաւիրած էր Միթրաքեան Միաբանութիւնը իր բաժինը բերելու անոր:

Խօսելով Հայ եկեղեցւոյ յարաբերութեան մասին՝ ըստ թէ մինչ ան պաշտօնապէս ներկայ էր Նիկիոյ, Կ. Պոլսոյ, Եփեսոսի տիեզերական ժողովներուն, Քաղկեդոնի մէջ կը բացակայէր. և պատճառը՝ իր անհղ ճգնաժամը Պարսիկ սպառնալիքին տակ. իր գողգոթան՝ զոր ապրեցաւ դիւցազնօրէն վարդապետի պատերազմով: Ու նկարագրելով մեծ եղելութիւնը՝ շեշտեց թէ Հայ եկեղեցին կանխած էր Քաղկեդոնը և իր արիւնով ստորագրած ու կնքած մարդեղութեան խորհուրդին ճշմարտութիւնը. Քրիստոս՝ ճշմարիտ Աստուած, ճշմարիտ մարդ. երկու բնութիւնները միացած աստուածային անձին մէջ՝ անխառն, անշփոթ ու անբաժանելի: Եւ փաստեց թէ արդարեւ Հայ Հայրապետներն ու աւագանին ի պատասխան պարսիկ ամբարիշտ ծաղրանքին՝ ընդդէմ մարդեղութեան խորհուրդին՝ կը պարզէին իրենց խոր հաւատքը, դաւանելով Քրիստոսը ճշմարտապէս Աստուած և մարդ, մեզի համար մարգարեացած, չարչարուած, մեռած ու յարութիւն առած:

Յետոյ բացատրեց տխուր պարագաները որոնց պատճառով զգուշացնում էր Հայերը պաղեցան ու հեռացան յոյներէն. մատնուած քաղաքական գետնի վրայ, մերժուած օգնութենէ՝ վարդապետ օրով, ճնշուած կայսրներու և պատրիարքներու զոռոգ ձգտումներով. պատճառներ՝ որոնք իրենց կարգին ազդեցին խորշելու Քաղկեդոնի Ս. Ժողովէն, մանաւանդ որ ասորի և այլ հերետիկոսներ և յետ-ժողովեան տարակարծութիւններ սեւ գոյներով ներկայացուցած էին Հայոց քով այդ ժողովը: Բայց, աւելցուց, Հայ եկեղեցին դաւանական գծով երբեք չեղած չէ ուղղափառ վարդապետութենէն, ինչպէս կը վկայեն Հայ եկեղեցական գրքերն ու հեղինակները: Եւ դարձեալ անցնելով՝ փաստեր բերաւ ուղղափառ վարդապետութեան և իբր ամփոփում շեշտեց Հաւատամքը, ուր, ըստ, Հայ եկեղեցին կը դատաւարտէ եւտիքական-միաբնակ, Ապոկինարեան

և այլ հերետիկոսութիւններ՝ երբ յատկապէս կը դաւանի թէ Բանն Աստուած մարմնանալով Ս. Կոյսէն՝ Հոգւոյն Սրբոյ գործակցութեամբ «Էառ մարմին, հոգի և միտք և զամենայն որ ինչ է ի մարդ՝ ձուարտապէս և ոչ կարծեօք»: Յիշեց յատկապէս Յովհան Օճնեցի հայրապետին «Ընդդէմ երեւոյթականաց» ճառը և զանազան մէջբերումներ ըրաւ՝ որով կ'ըմբերանային միաբնակ կամ եւտիքականները: Եւ յարեց թէ այդ վարդապետութեան ջատագով և ուսուցիչ եղած են Նարեկացի, Շնորհալի, Լամբրոնացի եւն: Ապա ցաւով նկատեց թէ հակառակ ճշմարտութեան և այսօրայն յայտնի փաստերով՝ տգէտ աստուածաբաններ ու պատմաբաններ հայ եկեղեցին միաբնակ կ'որակեն: Բայց միանգամայն դիտեց թէ հայերը միշտ պահած են Ս. Կիւրեղի բանաձեւը «Մի է բնութիւն Բանին մարմնացելով», ուր բնութիւն բառը անձնաւորութեան տեղ պէտք է հասկնալ: Այս տեսակէտով, ըստ, մեծ է արժանիքը Քաղկեդոնի Ս. Ժողովին, որ բացի դաւանական տեսակէտէ՝ արդիւնքն ունի ճշգրտած ու սահմանած ըլլալու յատուկ բառերը մարդեղութեան խորհուրդին բացատրութեանց մէջ:

Հուսկ նկատեց Քաղկեդոնի մէջ Եկեղեցւոյ միութիւնը և Հռոմի Ս. Քահանայապետներու առաքելական իշխանութիւնը, ինչ որ 600է աւելի արեւելքի հայրապետները՝ լսելէ յետոյ ընթերցումը Ս. Լեւոն Քահանայապետի վարդապետական նամակին (Տոմար) առ Ս. Փլաւրիանոս (անօրէն Գիոսկորոսէն զանալոնուած ու մահացած) միաբան դաւանեցան աղաղակելով՝ «Պետրոս խօսեցաւ Լեւոնի բերնով. այս է ձուարիտ հաւատքը» եւն: Շեշտեց ապա՝ թէ ինչպէս Միթրաքեան Սրբայ հաւատարիմ իր նախնիքներուն՝ մանկութենէն մինչեւ մահը թէ իր քարոզութեանց և թէ հեղինակած գրքերուն մէջ պաշտպանեց ուղղափառ հաւատքը նկատմամբ Քաղկեդոնի Ս. Ժողովին և Եկեղեցւոյ միութեան և Հռոմի Քահանայապետներու առաքելաւ իշխանութեան՝ որպէս վէճ և հիմ կաթողի իշխանութեան, և խօսքն աւարտեց Շնորհալիի «Պաշտապան» շարականին աղօթական տուններով, ուր կը հայցենք Ս. Ղեւոնդեանց բարեխօսութեամբ՝ նախ Ս. Եկեղեցւոյ հաստատութիւնը և յետոյ դարձը մոլորածներուն դէպի միութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱԾ ԵՆՔ

ԱԲԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱՇԵՍ. - Գէօթէ. իր կեանքը և իր գործը (Համառոտ տեղութիւն): Գաճիքէ, տպ. «Յուսարեք», 1951, էջ 99: (Նուէր հեղինակէն):

ԱՂԲԱԼԵԱՆ ՆԻԿՈՒ. - Դատախօսութիւններ հայ մատենագրութեան մասին: Պէյրութ, տպագր. «Համազգ. Ընկ.» 1951, էջ 233: (Նուէր Համազգային Հրատարակչական Մարմնէն):

ԱՆԴՐԵԱՍԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍ. - Ամբողջական գործեր: Պատկերներ, դատաւաններ և ուսումնասիրութիւններ: Հրատ. Կ. Սասունի: Պէյրութ, տպ. «Օլիմպիք», 1951, էջ 230: (Նուէր հրատարակչէն):

ԱՍՕ. - Վահէ (Հայ յեղափոխական կեանքէ տունում): Պէյրութ, տպ. Տօնիկեան, 1952, էջ 49: Հրատ. Կայծ մատենաշարի, թիւ 37: (Նուէր հրատարակչէն):

ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ ԱԻԵՏԻՔ. - Արու Լալա Մահարի: Հրատ. «Նոր Երջան» մատենաշարի, թիւ 1: Պէյրութ, տպ. Տօնիկեան, 1951, էջ 36: (Նուէր հրատարակչէն):

ԻՓԵԿԵԱՆ ԳԱՍՊԱՐ. - «Համազգային» Օրացոյց - Տարեկիրք 1952: Պէյրութ, տպ. «Համազգ. Ընկ.», 1951, էջ 312+82 Սխմանթութիւն երկերը: (Նուէր հրատարակչէն):

ՅՈՎԱԼՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԱՌՈՂԻՈՍ. - Յիշատակարանք ձեռագրաց. Հատոր Ա. (Ե. դարից մինչեւ 1250 թ.), 48 նմանաձեւութիւններով: Անթիլիաս, տպ. Կաթող. Հայոց Կիւրիոյ, 1951, էջ 10+1256 սիւն մեծագիր: (Նուէր վեհ. հեղինակէն):

ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ ՄԱՇԹՈՅ ԱԻԱԳ ՔՆՆՅ. - Վահագնաւոր. Բ. Հատոր. Յարկինական գիրք: Պէյրութ, տպ. Տէր-Սահակեան, 1951, էջ 480: (Նուէր հեղինակէն):

ՊԱԳԱԼԵԱՆ ՍԱՄԱԼԻ. - Լուսակունք: Պէյրութ, տպ. Նշան, 1951, էջ 168: Հրատ. Սիւրիոյ և Լիւրանի հայ Աւետ. Եկեղեցիներու քրիստոնէական ջանքի ընկերութեանց միութեան: (Նուէր հեղինակէն):

ՏԱՏՐԵԱՆ ԱՏՐԻՆԷ. - Կոյր Աղջկան ընկերք. Առաջին և երկրորդ գրքով: Իսթանպուլ, 1951, էջ 16+16: Հրատ. «Պարտէզ» մանկական թերթի, թիւ 13-14:

Ամբողջական տեղագրութիւն Ազգ. Ընդի ժողովի օրինական նիստի դաւաճմանց 2 Գեկա. 1950 և 16 Մարտ 1951-ին ի Գումարաւ Պատրիարքարանի զահլիճը և Մայր Եկեղեցի: Իսթանպուլ, տպ. Մ. Տէր Սահակեան, 1951, էջ 31: (Հրատ. Ընդհ. ժողովի աշխարհական օրինապահ անդամներու):

Կոչ րոլոր մահկանացու մարդկանց դէպի անմահութիւն: Թէհրան, 1951, էջ 32:

Andreasyan Hrand D. - Istanbul Tarihi XVII. asirda Istanbul. - Eremya Çelebi Kömürcüyan. Istanbul, Kutulmus Basimevi. 1952. (Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayinlari No 506), pg. 342.

